

Ven. *pihta*-sanan alkuperä

Yleisenä käsityksenä on näihin asti ollut, että ven. *pihta* 'Siperian jalokuusi, pihta(kuusi) (*Abies sibirica*)' on verraten nuori saksalainen lainasana (< *Fichte*, ks. Vasmer REW II s. 363). Äskettäin ilmestynyt N. M. Šanskin, V. V. Ivanovin ja T. V. Šanskajan etymologinen sanakirja (Kratkij etimologičeskij slovar' russkogo jazyka s. 250—251, Moskva 1961) pitää kuitenkin tätä etymologiaa virheellisenä ja selittää *pihta*-sanana syntyneen ims. originaalin pohjalta. Tämä sanakirja on siis asettunut V. A. Merkulovan kannalle, joka vuotta aikaisemmin oli omistanut *pihta*-sanana historialle mielenkiintoisen artikkelin (ks. Etimologičeskije issledovanija po russkomu jazyku, vyp. I, Izd. Moskovskogo universiteta 1960, s. 46—51).

Artikkelissa Merkulova toteaa, että ensiksikin saks. *Fichte* ei merkitse saksan kielessä Siperian jalokuusta, vaan tavallista kuusta, ja toiseksi *Fichte*-sanana olisi pitänyt venäjäan lainautuessa saada asukseen **fihta* eikä *pihta*. Venäjän kielen myöhäisissä saksalaislainoissa *f*- on nimittäin säilynyt muuttumattomana.

Kolmanneksi *Abies sibirica*, joka tunnetaan Venäjällä *pihta*-nimisenä, kasvaa seuduilla, jotka ovat kaukana saksalaisesta kielialueesta. Sen varsinaisia kasvualueita ovat ent. Arkangelin läänin kaakkoisosat, ent. Vologdan ja Kostroman läänien itäosat, ent. Vjatkan ja Permin läänit sekä suurin osa Siperiaa. Kaikilla näillä seuduilla venäläiset käyttävät *Abies sibirica*sta nimitystä *pihta*. Vanhoista asiakirjoista poimimansa aineiston nojalla Merkulova todistaa, että tämä nimitys on ollut jo 1550- ja 1600-luvulla käytössä mm. ent. Vologdan, Arkangelin ja Permin lääneissä sekä Siperiassa.

Aunuksessa, jossa *Abies sibirica* ei artikkelin laatijan mukaan tavata, *pihta*-sanalla on muita merkityksiä, nimittäin 'männyn tai kuusen pihka; koivun ynnä muiden puiden mahla' ja 'pieni, tiheä kuusikko'. Samaa pesyeeseen kuuluvat seuraavat Aunuksen venäläismurteiden sanat: *pihka* 'männyn tai kuusen pihka; koivun mahla' (Äänisen takaiset alueet), 'vähäinen kuusikko' (Vytegra, Lotinapello), *piha* (< *pihka*) 'iso, tiheä havu-

metsä, korpi' (Konduži, Ošta), *pihka* 'pienikasvuinen, tiheä kuusikko' (Tud-ozero, Njekkula), 'pihka; mahla' (Sunku). Sitä paitsi Vienanmeren rannikolla sanalla *pihka* on pienikasvuisen havumetsän merkitys.

Ven. *pihka*, *pihka*, *piha* ja *pihta* ovat em. merkityksissä ims. alkuperää, kuten jo Jalo Kalima on selittänyt (SUST 44 s. 186). Ven. *pihka*-sanana mahdollisina originaaleina Kalima pitää seuraavia ims. sanoja: karj. *pihka*, aun. *pihka*-, lyyd. *pihk* 'harz', veps. *pihk* 'grosser dichter wald'. Muista lähisukukielistä hän esittää seuraavat sanat: s. *pihka* 'harz', vatj. *pihku*, mon. *pihgud* 'kiefer', vir. *pihk*, gen. *piha* 'klebrige flüssigkeit'. Samalla hän olettaa, että ven. *pihta* (= *pihka*) on saanut *t*-aineiksensa *t o i s e s t a s a n a s t a* — *pihta* 'edeltanne'. Tämän johdosta Merkulovala aivan oikein huomauttaa (mts. 50), että *Abies sibirica* on ollut ent. Aunuksen läänissä tuntematon eikä *pihta*-sanaa siellä ole pihtakuusen merkityksessä käytetty. Sen jälkeen hän jatkaa: »Ollen kiinteässä kosketuksessa länsisuomalaisiin kieliin (vatjaan ja vepsään) venäläiset olivat saattaneet lainata sanan *pihk*, *pihku* suuren, taajan metsän tai männyn merkityksessä. Esimerkkejä siitä onkin Aunuksen ja Arkangelin murteissa. Sitten sanat *pihta* merkityksessä 'vähäinen kuusikko' ja *piha* [*< pihka*] 'iso havumetsä' [ven. *bor*] ovat voineet helposti siirtyä merkitsemään tiettyä puulajia, *Abies sibiricaa* (vrt. muinaisven. *bor*-sanaan, joka tarkoittaa sekä mäntyä että metsää).»

Sanansisäinen muutos *-hk-* > *-ht-* on venäjässä varsin luonnollinen, sillä yhtymä *-hk-* on sen fonetiikalle vieras. Vrt.

ven. *ùhka* (Petroskoi, Kargopol), *ùhta* (Puutoinen) 'jää- ja lumisohjoa kovan jään päällä' < karj. *uhku*; suom. *uhkujää* (ks. Kalima, mts. 234—235; Kiparsky, Vir. 1958 s. 171).

Merkulovan päätelmä, jonka lopputulos on nähdäkseni hyväksyttävissä, lienee kuitenkin tarpeettoman mutkikas. Otaksun, että vatjan *pihku*, jonka merkitys on yksinomaan 'petäjä, mänty', voidaan jättää kokonaan sivuun. Lähtökohdaksi riittänee vepsän *pihk* (mon. *-ad, -ud, E -od*), jolla on seuraavat merkitykset: 'männyn pihka; nuori, sakea mäntymetsä' (P), 'havumetsä; tiheä sekametsä' (K), 'mänty; männikkö; metsä, korpi' (E). Näistä merkityksistä Merkulovan tiedossa näyttää olleen vain Kaliman mainitsema 'grosser, dichter wald'. Kuten huomaamme, kaikki ven. *pihta*-sanana ja sen varianttien merkitykset on hyvin voitu saada vepsästä. Ven. *pihka*-sanana primäärinkin asu ja merkitys voivat olla vepsäläistä alkuperää. Merkitys 'koivun mahla' lienee saatu karjalasta; vrt. *pihka* 'id.' (Paatene).

Käsittämättömäksi jää, mistä syystä Merkulovala mainitsee yllä esittämässäni sitaatissa olevan *piha*-variantin, jolla tietävästi ei ole nyt eikä ole ollut aikaisemminkaan Siperian jalokuusen merkitystä.

On vaikea sanoa, onko *pihta* tullut kieleemme suoraan venäjältä vai esimerkiksi latinalaisen tieteellisen nimen *Abies pichta* välityksellä (ks. A. K. Cajander, Metsänhoidon perusteet II s. 133, Porvoo 1917). Varhaisin lähdeoteos, josta olen *pihtakuusi*-nimityksen tavannut, on A. J. Melan ja A. K. Cajanderin Suomen kasvion 5. painos (s. 26, Hki 1906).

IGOR VAHROS